

szemle

Háború, forradalom, szociáldemokrácia *

Varga Lajos terjedelmes munkája az első világháború és az őszirózsás forradalom időszakának szociáldemokráciájáról fest átfogó és részleteiben is kidolgozott képet. Impozáns forrásbázisra támaszkodik. A Magyar Országos Levéltárban, a Politikatörténeti Intézet gazdag Archívumában, a Szakszervezeti Levéltárban folytatott alapos kutatómunka mellett számos forráskiadványt, emlékiratot, a korban szereplő politikusok utóbb megjelentetett írásait is bevonta kutatásaiba. Mindezek mellett a politikai sajtó, főként a napilapok – a *Budapesti Hírlaptól* a *Népszaván* át a *Vörös Ujságig* – szintén forrásként szolgáltak. A korábbi szakirodalmat a szerző kellő kritikával tekintette át: a primer források alapján kialakított új szempontjait, értékeléseit, ténybeli korrekcióit a főszövegben és a jegyzetekben is világossá teszi. Ily módon az olvasó nemcsak sok új ténnyel, mozzanattal ismerkedik meg, hanem újszerű, meggyőző kontextusba ágyazottan látja a már korábbról is ismert tényeket, folyamatokat. Úgy is fogalmazhatnánk: a magyarországi szociáldemokrácia minden tekintetben új, a korábbiaknál alaposabb történetével ismerkedhetünk meg.

A hatalmas anyagot a szerző hat nagy fejezetben tárgyalja, lényegében időbeli rendben haladva, a háború és a forradalom eseménytörténetének főbb csomópontjaihoz igazodva. Ezen az alapstruktúrán a szükségszerű tematikus megközelítések nemegyszer rést ütnek, de előfordul, hogy fontos témák is áldozatul esnek a kronológiának. Az ilyen bonyolult, szerteágazó

* VARGA Lajos: *Háború, forradalom, szociáldemokrácia Magyarországon 1914. július–1919. március*. Napvilág Kiadó, Budapest, 2010. 560 p.

történet leírásánál azonban az effajta szerkezeti problémák óhatatlanul előfordulnak, s a jelen esetben sem okoznak zavart.

A könyv tartalmát lehetetlen akár csak kivonatossan is ismertetni. Ezért – az olvasó tájékoztatása végett – célszerűnek látszik legalább néhány fontosabb témát kiemelni. Az egyik ilyen téma a szociáldemokrácia háború alatti tevékenységének ismertetése. Varga Lajos pontosan elemzi mindazt, amit az MSZDP a munkások védelmében tett, a pártnak (és a szakszervezeteknek) a háború kényszerű elfogadása ellenére is sikeres fellépéseit, amelyek elviselhetőbbé tették a munkásság anyagi helyzetét és megvédték a mozgalom szervezeti kereteit. E keretek 1917-től – áttörve a háborús tilalmak gátjait – rohamos fejlődésnek indultak, s a szociáldemokráciát megkerülhetetlen politikai erővé tették. Ebben a keretben elemzi a szerző a párt hazai és nemzetközi háborúellenes tevékenységét, külön is kiemelve Szabó Ervin *Imperializmus és tartós béke* című munkáját. Joggal állapítja meg, hogy a korábbi szakirodalom (köztük e recenzió szerzője) nem foglalkozott kellő mélységben ezzel a művel. Itt tárgyalja a párt aktív szerepét az őszirózsás forradalomban, rámutatva, hogy Garami Ernő, fontos kormányzati feladatot vállalva, megvált a párt vezetésétől. Talán célszerű lett volna elemezni a pártvezetés helyzetét addigi vezetőjének távoztával: nem hagyott-e túlságosan nagy űrt maga után, ami – a munkástanács megnövekedett szerepével együtt – magyarázhatná a párt viszonylag gyenge szereplését, különösen 1919 tavaszától.

Varga Lajos fontosnak tartotta, hogy a szociáldemokrata párt és a földkérdés problémáját alaposan bemutassa, s elemezze azt a korábbi folyamatot, amelynek eredményeképpen végül is a párt vezetése (és a munkástanács) lényegében elfogadta a demokratikus földreform programját, elutasítva a KMP azonnali nacionalizálásra vonatkozó követelését. Ez fontos lépés lehetett volna a forradalom társadalmi bázisának megerősítése szempontjából. 1919 márciusa után, mint tudjuk, ennek a programnak a hiánya súlyosan érintette a kommün támogatottságát.

A történelmi Magyarország megszűnésével kapcsolatos határozott szociáldemokrata álláspont ismertetése a könyv egyik erőssége. Meggyőzően bizonyítja, hogy a párt mindvégig a népek önrendelkezésének alapján állt; a történelmi Magyarország összeomlásakor az etnikai határok meghúzását támogatta, összekapcsolva az önrendelkezési joggal. Ennek több példáját is felsorakoztatja. Idézi például a *Népszava* 1918. december 3-i számának vezércikkét, amely a december 1-jei gyulafehérvári határozatot a fegyverszüneti szerződés felrúgásának minősíti, s egyben antidemokratikus lépésnek is tartja, mivel a határozatot az erdélyi románok nevében hozták, figyelmen kívül hagyva az erdélyi magyarok és szászok

véleményét. Még világosabban tükrözi a párt álláspontját az 1919. február 4-i berni nemzetközi socialista konferencián szereplő magyar küldöttség (Kunfi, Buchinger) fellépése. Itt is egyértelműen az önrendelkezés jogát követelték, és a vitatott területeken népszavazás elrendelését szorgalmazták. A konferencia (a cseh küldött kivételével) elfogadta mind az önrendelkezés, mind a népszavazás elvét. Más kérdés, hogy a párizsi békekonferencia figyelmen kívül hagyta a nemzetközi szociáldemokrácia álláspontját. Kunfi a konferenciáról szóló beszámolójában mindenesetre elégedetten állapíthatta meg, hogy a magyar küldöttség Bernben az ország védelmezőjeként szerepelt.

A szerző az ország katonai védelmének problémáját elsősorban a szociáldemokrata párt oldaláról ismerteti. Megállapítja, hogy Magyarországon nem volt szervezett hadsereg, amely ellenállhatott volna a szomszédos államok országunkat előzőnlő csapatainak. Idézi – és lényegében elfogadja – azt a korabeli, enyhén szólva is defetista álláspontot, amely szerint fegyveres ellenállás esetén az ország hadszíntérré válhatott volna. Figyelmét inkább a katonatanács – a védelem szempontjából legalábbis problematikus – szerepére összpontosítja. Ennek kapcsán többször kitér Pogány József szerinte egyértelműen negatív szerepére, azzal vádolva Pogányt, hogy hol Saint-Just, hol Napóleon, hol meg éppen a „magyar Trockij” szerepében tetszeleg, s valójában „hatalommániában szenvedő politikai kalandor”. Ez a nyilvánvalóan elfogult, szubjektív értékelés kirí a munka egyébként higgadt, tárgyilagos hangvételéből, s bár Pogány tevékenysége sok tekintetben joggal bírálható, ez a mód aligha győzheti meg az olvasót a szerző igazáról.

Érdekes és fontos témája a könyvnek a szociáldemokrata párt és a kommunista párt viszonyának elemzése. Varga Lajos részletesen ismerteti a *Népszava* és a *Vörös Ujság* között zajló polémiát, világossá téve, hogy a vita tartalmából viszonylag hamar kiderült: nem egy malomban őrölnek. Míg a szociáldemokraták a polgári demokratikus forradalom megszilárdítását tekintették legfőbb feladatuknak, a kommunisták – Szovjet-Oroszország mintájára – a szocializmus megteremtését, a proletárdiktatúra létrehozását szorgalmazták. Az ellentétek hamarosan megmutatkoztak a gyakorlatban is: a munkásság körében végzett kommunista agitációban és a szociáldemokraták ellenlépéseiben, gyakori és egyre élesebb összetűzéseikben is. Varga Lajos egyértelműen a szociáldemokrata álláspontot fogadja el, emellett élesen elítéli a kommunista párt lépéseit, egyre jobban kibontakozó agitációját: ebben csak a féktelen demagógiát látja (ami igaz), és kevésbé veszi figyelembe, hogy ez az agitáció valódi problémákra adott határozott – és népszerű – választ.

A problémák sokasodtak; az agitáció egyre jobban megérintette a munkásság nehéz helyzetben élő tömegeit. De terjedt a probléma súlyának felismerése a párt vezetői körében is: Landler, részben Garbai, majd egyértelműen Pogány József fogalmazta meg a vélt kiút felé mutató utat. A *Népszavába* írt cikkében 1919. február 7-én Pogány már így tette fel a kérdést: kapitalizmus vagy szocializmus a célunk? A párt februári rendkívüli kongresszusán Weltner megkísérelte ugyan az „azonnali szocializálás” követelését a távolabbi jövőbe tolni, de a hangulat már egyre inkább a szocialista követelések mihamarabbi megvalósítása felé hajlott. Emellett hatott Szovjet-Oroszország példája, hatott a „világforradalom” eszméje, s még a párt olyan teoretikusai is a hatása alá kerültek, mint Kunfi Zsigmond. Ő ugyan március 21. előtt ebben a kérdésben nem nyilatkozott meg, de március 28-án a *Vörös Ujságban* már így írt: „...napról napra világosabbá lett, hogy... két leküzdhetetlen lelki energia dolgozik a munkásosztályban. Az egyik az, hogy a hatalom teljességét követeli a maga számára, a másik az, hogy ezt a teljes hatalmat a szocializmus megvalósítására, az imperialista államszervezet és a kapitalista társadalmi rend lerombolására akarja felhasználni. Nyilvánvalóvá lett az is, hogy ezt a mindennél nagyszerűbb világtörténelmi célt a régi módszerekkel megvalósítani, sőt megközelíteni sem lehet, és ezért bukott meg az egész régi politika, és ezért kellett rálépni arra az Útra, amelyet az orosz szovjetforradalom jelölt ki a világ proletárságának.”

A szerző 1919. március 21-ével zárja könyvét – azzal immár a baloldali szociáldemokratákat is vádoló konklúzióval, hogy a KMP-vel való egyesülés kongresszusi felhatalmazás és számos pártvezetői tag tudta nélkül történt. Az egyesüléssel a szociáldemokrata párt több évtizedes sikeres fejlődése kettétört – írja Varga Lajos. – „1918/1919-es kormányképes népszerűségét elveszítette”, és „az 1919-es nagy törést az MSZDP két évtized alatt sem tudta kiheverni”.

Ezzel a szomorú akkorddal zárja elemzését a szerző. Ha végső következtetésével egyet is érthetünk, a párt bukásában, további sorsának alakulásában nyilván egyéb tényezők is közrejátszottak. Ezek bemutatása azonban már aligha tartozhatott ennek a munkának a feladatai közé.

Mucsi Ferenc